

LIBRIS

We know
books

TIA ȘERBĂNESCU

**FEMEIA DIN
FOTOGRAFIE**

JURNAL 1987 - 1989

Ediția a II-a

Prefață de Gabriela Adameșteanu

sapiens

Cuprins

Prefață: Fotografii cu Tia	5
În loc de roman	19
Căderea frunzelor: septembrie 1987	21
Iarna nemulțumirii: noiembrie 1987	61
Discreții zadarnice: decembrie 1987	99
La datorie: 20 ianuarie – aprilie 1988	115
A înflorit, în fine, liliacul: aprilie – iunie 1988	153
O mușenie guralivă: iunie – iulie 1988	201
18 iulie 1988 sau cum am ajuns documentarist	225
Felurite posterități: 30 octombrie – 15 decembrie 1988	229
Ianuarie 1989 sau cum am ajuns corector	259
<i>Ave Maria</i> : 13 august – 30 octombrie 1989	263
Viața ca o corectură: 1 noiembrie – 15 decembrie 1989	295

Căderea frunzelor

septembrie 1987

Asemenea tuturor celor care s-au născut în octombrie 1945, sunt pe cale să împlinesc o anumită vârstă. N-am de gând să-mi fac autobiografia, pentru simplul motiv că încă nu mi-am înțeles-o. Singurul lucru pe care l-am înțeles, în fine, parcurgând-o, a fost acela că anii trec iremediabil și din ce în ce mai repede. Odinioară, între un Crăciun și altul se scurgeau câte doi-trei ani. Astăzi mi se pare că trec șapte Crăciunuri într-o săptămână. Știu că va veni vremea când ultimii zece ani de viață se vor petrece într-o singură zi, dar asta nu mi se pare alarmant. Am trecut prin atâtea alarme în ultimii ani, încât au început să mă lase rece. „Vine o iarnă grea“, „vine o secetă mare“, „vine și gripa“ (sau SIDA), în fine, vin tot felul de lucruri. Nu mai vorbesc de radiații.

N-o să spun cum am trecut prin ele pentru că nu merită. Atâta minte am și eu ca să-mi dau seama că toți cei care consemnează catastrofele o fac degeaba. Întâi, pentru că s-a dovedit că nimic nu poate să le oprească dacă trebuie să se întâmple; și al doilea, pentru că e clar că nimeni n-a învățat nimic din ele. Banala idee despre educarea omului – pe marginea căreia am produs și eu un teanc de articole de al căror ton convingător s-ar cuveni să mă rușinez – ar fi mai răsuflată azi ca ori-când, dacă n-ar fi fost din capul locului. Nu știu cine a emis-o,

dar pot să jur că era un tip complexat. Și mai pot să jur – așa cum reiese și din propoziția anterioară – că era bărbat. Am învățat să deosebesc sexul unor astfel de propoziții, dar pot să vă asigur că o asemenea dexteritate nu servește la nimic. Doar dacă vrei să constați cât de egal de stupizi suntem cu toții, bărbați și femei, atât la un loc, cât și – pentru că unii țin cu tot dinadinsul la asta – fiecare în parte.

Nu e singura dexteritate pe care am deprins-o din 1945 încoace. Aș zice că biografia mea ar putea fi reprezentată foarte bine printr-un șir de dexterități nefolositoare, dar utile pentru cine vrea să câștige o pâine. Și cine nu vrea să câștige o pâine? Poate doar cel care o fură sau care o are deja. Oricum, ideea asta cu câștigatul pâinii – printre primele pe care le-am auzit de mic copil – mi se pare azi la fel de oribilă ca și atunci. Nimic nu falsifică mai tare omul decât ea, nimic nu-l modifică mai mult, nimic nu-l coboară mai mult. Și totuși, asta facem, și de atâta vreme, încât ne-am obișnuit cu toate neroziile pe care le-a produs omenirea de-a lungul timpului și pe care acum avem posibilitatea să le contemplăm în toată splendoarea lor. Dispunem de un tablou aproape complet și, pe câte pot să-mi dau seama, vast, dar sintetizabil în câteva pagini. Firește că n-am de gând să procedez la așa ceva – ar trebui să fii nebun de-a binelea ca să te indispui în felul ăsta. Iar, dacă ar fi să te distrezi cu el, e la fel de sigur că ești tot nebun. N-am o dispoziție prea veselă, dar aș vrea să-l văd pe cel care, stând cu o coală de hârtie în față, o are. Faptul că nu m-a obligat nimeni la asta nu-i un argument. Mi-ar fi fost la fel de neplăcut să stau într-o stație de tramvai, într-o uzină sau în fața unui magazin. Diferențele dintre aceste așteptări îmi scapă. Nu sunt singurele. De pildă, sesizez tot mai greu diferența dintre a avea bani și a nu avea. Ce înseamnă, va să zică, să am bani? Înseamnă că mâine sau poimâine nu mai am. La fel de fragilă mi se pare și diferența dintre a avea timp și a nu avea, dintre a fi sănătos și a fi bolnav sau dintre a fi deștept și a fi prost. Cei deștepți au momentele lor de prostie neagră, iar

proștii dau dovadă adesea de deșteptăciune. Asta le-a permis în momentul de față să conducă lumea. În vreme ce deștepții se mulțumesc să constate cât de proști sunt superiorii lor, proștii nu se pot împiedica să nu observe ce proști sunt deștepții care li se supun. Așa încât, din orice punct am lua-o, ajungem la aceleași concluzii – dacă proștii se pot numi concluzii. Eu consider că e un nume destul de bun pentru ei. Am observat și eu ce tendință curioasă au contradicțiile de a se apropia unele de altele. Etapa luptei de clasă dintre ele a fost depășită de mult. Acum sunt în plină reconciliere, aș zice, în plin abandon, vecin – prin orbire, cel puțin – cu cel erotic. Chestia cu acumulările cantitative care duc la saltul calitativ a transformat escrocii lumii în filosofi, pentru că presupun că măcar un sfert dintre ei sunt analfabeți, iar pentru aceștia am încă toată stima. Nu ei vor veni la putere în următoarele decenii? Adică în ultimii mei ani de viață? Sper să le comunice cineva că am fost din timp de partea lor.

Nu e un calcul care-mi face cinste, desigur, și nici nu bag mâna în foc că e exact. Din ce în ce mai puține calcule se țin de cuvânt, afară de cazul că au în componentă cel puțin un element aberant, cel mai adesea ieșit din circulație de câțiva ani. Revenirile acestea spectaculoase ar putea fi fascinante și adesea regret din tot sufletul că n-am liniștea necesară ca să mă bucur de ele. Mă mângâie faptul că nici alții n-o au. Cel puțin eu n-am întâlnit pe nimeni care să aibă asemenea posibilități. În lumea mea – lumea a patra, cred – luxul acesta al contemplării pure, despre care am citit atâta încât am ajuns să-l visez uneori, a dispărut; nu ne-a rămas decât vulgara satisfacție a celebrului haz de necaz, scuză națională pentru că râdem de noi înșine foarte încântați când o nimerim din plin. Mă întreb cine ne-o fi blestemat atât de amar?

Nu mai departe, lui Mircea cel Bătrân i s-a pus în gură: „Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul.“ Toată lumea recită versurile astea – sună al naibii de bine –, fără să se îngrijoreze de faptul că și atunci era la fel: „sărăcie și nevoi“. Aș zice că acest

lucru mă liniștește. Sau vorba lui Ureche despre Ștefan cel Mare: „iute la mânie și degrabă vărsătoriu de sânge nevinovat“. Sângele ăsta nevinovat îmi sugerează prea multe lucruri pe care prefer să nu le mai evoc. Iată, între altele, de ce n-am fost niciodată să văd mormântul celebrului voievod (alt motiv a fost, bineînțeles, comoditatea). În plus, nu mai știu de unde mi-a venit ideea că, dacă ar fi dat cu ochii de mine, precis ceva nu i-ar fi plăcut și cine știe dacă nu-mi vărsa sângele... Or, ăsta e un lucru cu care n-ai voie să te joci, oricât de ludică a devenit lumea contemporană. Faptul că marele domnitor a murit de cinci secole (rotunjesc puțin) nu-mi spune nimic. S-au întâmplat atâtea reîncarnări și renașteri din propria cenușă a tot felul de lucruri ce păreau complet decedate, că n-are niciun haz să te mai miri de ceva. *Nil mirari!* Asta ar trebui să ne fie deviza, și nu *per aspera ad astra* sau *suum cuique*, una mai falsă ca alta în momentul de față.

Suum cuique! Dați-i fiecăruia ceea ce credeți că merită (eventual, ce crede și el că merită) și veți vedea destul de repede că nu merită deloc ceea ce i s-a dat. E un mijloc sigur de a compromite pe cineva. Dacă aș avea responsabilitatea conducerii unei țări, m-aș feri ca de foc de cei care merită, dar nu au. Întâmplarea e uneori mai hotărâtoare decât așa-zisul merit. Au fost întâmplări care au scos la lumină calități nebănuite ale unor oameni oarecare. În ceea ce mă privește, de câte ori am acordat cuiva ceva ce mi se părea că i s-ar cuveni cu prisosință (încredere, de exemplu), am regretat amarnic, cu atât mai mult cu cât îmi venea greu o bună bucată de vreme, din diverse motive, să-mi retrag creditul. Unul din aceste motive – principalul, cred – era dificultatea de a recunoaște că m-am înșelat, dificultate pe care o depășim din ce în ce mai greu cu trecerea anilor. De altfel, e ceva incontrollabil în acest schimb continuu de încredere care ne alcătuiesc viața. Adeseori rațiunea însăși, ca și experiența, se înșală acolo unde biruie câteodată instinctul. Și, pentru ca lucrurile să-și ducă impredictibilul până la capăt, se observă lesne că nici instinctul

nu e infailibil. „Urechea te minte și ochiul te-nșală.“ Vocile simpatiei și antipatiei pe care le stârnim sau le simțim se amestecă neconștient în cele mai neașteptate combinații, numite – uneori pe drept cuvânt – surprize ale vieții. Poate că niciuna dintre aceste surprize nu este mai puternică decât orgoliul unei ființe.

Numită vanitate, mândrie, aroganță, competență sau chiar – prin inversiuni tulburătoare – modestie, această substanță invizibilă care ne aerisește sau ne intoxică personalitatea ne și oferă momentele celei mai pure (adică ale celei mai exacte) regăsiri atunci când toate celelalte ajutoare ale noastre dau greș. Poate de aceea lumea de azi e într-o nesfârșită goană după evenimente, poate de aceea șefii de stat îngrămădesc șiruri de necesități, campanii sau festivități. Pentru a nu-i lăsa individului răgazul contemplării propriei condiții, pentru a nu-i lăsa orgoliului clipa necesară unei răbufniri. Niciun tiran, cred, n-ar trebui să se teamă de ceva mai mult decât de clipele de tăcere dintre aplauze sau de după ele. Amare, aceste răstimpuri de control alcătuiesc până la urmă o oră a revanșei, indiferent de unde ar veni ea. Aș putea vorbi la nesfârșit despre asta. Este o temă care, încetând să-mi fie indiferentă, a devenit aproape instantaneu obsedantă.

O prietenă căreia îi place să mă tachineze și căreia nu-i refuz niciodată această bucurie pentru că-mi oferă prilejul să mai aflu ceva nou despre ea însăși susține că în Bărăganul ialomițean nu s-au născut niciodată filosofi și că, în general, filosofia nu face altceva decât să îmbătrânească omul înainte de vreme. Nu m-am priceput niciodată să-i răspund că oamenii nu se nasc filosofi, ci devin, majoritatea în pofida voinței lor și, uneori, împotriva vieții lor. Iar de îmbătrânit, cred că filosofia nu-i îmbătrânește decât pe cei dispuși să se lase îmbătrâniți. N-am cunoscut oameni cărora gândirea să le facă vreun rău deosebit; mai degrabă absența gândirii sau, poate, o gândire incorectă să-i fi pierdut sau să le fi accelerat pierderea

de sine. În privința asta, locul nașterii înseamnă ceva și nu înseamnă nimic, în funcție de felul în care ne curge viața sau o privim retrospectiv. Destul să spun că marile declarații de amor făcute locurilor natale nu m-au convins mai niciodată – doar dacă erau desăvârșite din punct de vedere literar sau trădau o gândire originală, deci un anume mod personal de a fi sincer. Poate și pentru că mie locul natal îmi dă deocamdată numai străngeri mecanice de inimă, în spatele cărora nu descopăr vreun sentiment clar, așa cum n-am nici o idee precisă despre locul viitoarei mele morți. Locul în care m-am născut nu m-a preocupat niciodată prea mult. Am început să-i acord o oarecare atenție abia atunci când am observat că și-a pierdut farmecul de odinioară, ceea ce însemna că i-l reținusem. M-am întors din ce în ce mai rar acolo, de fiecare dată cu un ciudat amestec de proprietar și fur. N-am aparținut niciodată cu adevărat satului mic, mutat de câteva ori înainte de nașterea mea, din cauza revărsărilor Ialomiței, din ce în ce mai departe de mal, până pe costișa mărunță a unui deal ce a scăzut mult între timp. Dar știam că se cade să te emoționezi de satul natal, ceea ce am făcut în toate compunerile din ciclul primar dedicate acestei teme, precum și în câteva scrisori de vacanță (pe vremea liceului), acestea din urmă ceva mai acre. Am avut cu satul acesta o gamă largă de schimburi sentimentale, încât în momentul de față pot spune că, epuizându-le, aș fi în măsură să-l văd, în fine, cu oarecare limpezime, dacă aș avea ceva de văzut. Dar nu poți să vezi amintirile altora despre copilul care ai fost; cu atât mai mult când te îndoiești din ce în ce mai mult de propriile amintiri. Un aer nesigur, dacă nu chiar fals, însoțește toate aceste memorări; poate chiar toate soiurile de memorări. Există întotdeauna o impuritate care aparține prezentului și care tulbură apele, și așa nu îndeajuns de limpezi, ale trecutului, oricât de așezat ar părea el. Așa se face că mi-e din ce în ce mai greu să mă recunosc în copilul pe care mai târziu și l-au revendicat două (sau chiar trei) șiruri de părinți, dar care n-a rămas de-a lungul unei vieți întregi

decât cu o mamă (nu cea care l-a născut), care a ținut locul tuturor rudelor de care ar fi putut avea nevoie. Suntem, pe rând, apoi concomitent, mai multe personaje în aceeași piele. Începem prin a deveni fiul sau fiica unor oameni despre care nu știm aproape nimic; nepoata altora, vara altora, frate sau soră cu încă alte câteva ființe, cumnați, vecini, colegi, prieteni, unchi, nași, fini altor și altor persoane, unele aproape necunoscute, altele foarte apropiate. Cu fiecare dintre aceste categorii stabilim alt fel de relații, alte schimburi, multe dintre ele aflate sub semnul hazardului, al coincidenței sau, atunci când iubim ceva mai mult, al semnificației.

Am fost primul copil al celor care mi-au dat viață și prima nepoată a bunicilor mei. Ambele bunici muriseră cu mult înainte să mă nasc, tinere, și, dacă e să dăm crezare legendelor din care reiese că toate bunicile au fost frumoase, ale mele aveau oarecare drept să fie considerate așa. Ambele morți s-a întâmplat să fie misterioase. Am aflat târziu aceste povești care puneau sub semnul întrebării firescul ieșirii lor din viață. Una dintre ele fusese victima unei vrăji, metodă considerată deosebit de eficace în sat, de vreme ce îi erau atribuite multe victime. Se pare că i se dăduse să bea mercur în urma geloziei pe care i-o stărnise, fără motiv întemeiat, preotesei. A murit în câteva zile numai, la treizeci și doi de ani, la vremea când se coceau cireșele. Dintre cei trei copii pe care i-a lăsat în urmă, doar cea care avea să devină mama mea adevărată a înțeles ceva. Ceilalți plâneau numai pentru că văzuseră că se plâneau în jur.

Cealaltă bunică a lăsat șase copii și o fotografie care a fost mărită la dimensiunile unui tablou. Am dat cu ochii de ea când aveam aproape douăzeci de ani. Până atunci pur și simplu n-o observasem sau, dacă o zărisem totuși, n-avusesem curiozitatea să întreb cine e, deși azi îmi vine să cred că bănuisem întotdeauna despre cine era vorba.

Atunci n-a fost nevoie să întreb nimic. Singură în camera în care intrasem să mă încălz de plecare, am simțit plutind

asupra-mi ceva ca un nor sau ca adierea unei frunze. Am ridicat fulgerător capul cu presimțirea apropierii cuiva. Mi-am întâlnit privirea în privirea femeii din tablou și, după o foarte scurtă ezitare, am recunoscut-o. Știam cine e, știam chiar, cu intuiția sigură a vârstei de atunci, în ce privință îi semănam. Era în noi amândouă, ca și (într-un procent mai mic) la intermediarele noastre, acel ceva alarmant ce transformă o victorie într-o înfrângere, mai bine sau mai prost ascunsă. Privirea deosebit de vie a fotografiei avea un mesaj de transmis. Cele câteva minute ireale au luat repede sfârșit, dar am plecat cu strania senzație de satisfacție de a fi stat de vorbă cu bunica.

Pe drumul dintre cele două sate am încercat s-o țin minte, să-i mai acord puțină atenție; furtuna care se apropia și care transformase aerul într-un rug încins mi-a grăbit pașii. Am luat-o pe urmă la goană și am uitat de bunica (un cuvânt pe care nici nu știu cum să-l rostesc). Știam că bunicul fusese întotdeauna considerat vinovat de moartea ei, dar n-am aflat niciodată în ce consta vina lui. Copiii lui se fereau să vorbească despre asta, ceea ce mi-a întărit antipatia față de el. Îl țin minte slab, uscat aproape, mereu murdar, cu o pălărie veche ce demarca pielea aproape neagră a feței încolțite de fire albe și tari, mereu nerase, de cea albă, ca de ceară, a frunții și a cheliei. Nu mai avea dinți și molfaia cu greutate câte o bucată de pâine înmuiată în ciorbă, stând așezat pe pragul bucătăriei de vară. Nu stătea niciodată la masă – din pudoare, cred – și-și ținea între genunchi biciul de care era nedespărțit și care-i dădea de furcă, fie săltându-se odată cu lingura, fie căzându-i între picioare, în funcție de mișcările pe care le făcea. Căruța îl aștepta întotdeauna la poartă, se vorbea în șoaptă, uneori venea noaptea – am înțeles că mi se ascundeau preocupările lui. Adevărul e că mereu avea marfă de furat de care voia să scape în chip avantajos. În tinerețe furase cai. Fusese un vestit hoț de cai și avea o poreclă încă frumoasă: Vilimir. Acest colț din biografia lui mi-a făcut întotdeauna impresie. În primăvara asta chiar, la Slobozia, când un bibliotecar cunoscător

de istorie ialomițeană a pomenit de celebrii hoți de cai ce popuiau câmpia la începutul secolului, mi-am simțit pe neașteptate spatele îndreptându-se cu o nevinovată, dar irepresibilă mândrie: descindeam din ei. M-am trezit evocând figura acestui bătrân pe care-l uitasem de mult. Atunci însă, privindu-l cu strachina între genunchi, cercetam deja, cu un instinct de lector precizat de o experiență de un deceniu – fusesem o cititoare precoce –, șansele acestui om de a deveni destin literar și nu-i descopeream niciuna. Mi-ar fi fost imposibil să umplu cu dinți acea gură veștedă, să-i dau surâsul viclean pe care trebuie că-l avusese, să redau acelor buze cu linie ștearsă conturul tare de odinioară și să le pun să îndeplinească ritualurile iubirii de care auzisem că abuzase. Nu reușeam să citesc în făptura uscată, mult prea aproape de moarte, niciun fragment de viață, deci nicio pagină de literatură. Un scriitor talentat ar fi știut totuși să descifreze ceva din acest palimpsest care-i alcătuia ființa și pe care atât viața, cât și moartea își scriseseră textele. Mâna uscată îi tremura violent atunci când, rupând o foaie de ziar, și-a rotunjit o țigară groasă. Zâmbea privindu-mă, dar cu un aer de străin prietenos. Nu mă înșelasem – ceva mai târziu l-am auzit întrebând cine sunt. Când, peste un an și ceva, a sunat telefonul ca să mi se anunțe moartea lui – nu propriu-zis mie, ci pentru ca, la rândul-mi, să le aduc la cunoștință fiicelor lui din București această veste –, m-am trezit râzând nervos. Acest acces isteric și-a găsit completarea oarecum simetrică în celălalt acces, la fel de necontrolat, de plâns fără zăgaz, provocat de dispariția celui alt bunic, peste alți câțiva ani. Dacă nu m-am priceput să le citesc viața și tinerețea în trupurile greoaie care mi s-au oferit vederii la un moment dat, în schimb, în chip absolut inexplicabil, înaintea tuturor, le-am citit moartea cu puțin înainte ca ea să se producă. Am știut, în ziua în care i-am văzut pentru ultima dată, că este ultima dată când îi văd. Ca să combat cumva această prea clară și totuși crudă certitudine, n-am întors niciodată capul în urma lor. Dar s-a întâmplat așa cum prevăzusem. Despărțirea